

והתענג בדשן

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו

הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א

מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור בימי ראשון בשעה 18:00

בבית המדרש "חזון עובדיה" דימונה

גליון 231

"והתענג בדשן נפשכם, הטרן אִתְּכֶם וְלִכְוֹ אֱלִי, שְׂמִיעוּ וְהִנֵּהי נִפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

סדר "פדיון הבן" לשליח - א'

מסרים וחיזוקים חשובים

לבן או לא? מינוי שליחות מהאבא ומהבן. איך מחשבים שווי חמשה סלעים? האם חובה להוסיף מע"מ או לא? גם שליח שפודה מברך. ברכת השליח "על פדיון הבכור" ולא "על פדיון הבן". האם השליח מברך "שהחיינו"? ברכת "שהחיינו" לשליח הפודה פעם ראשונה. בכור ודאי וספק בכור. מה קרה פתאום הוא השתכנע להתחיל להניח תפילין? למה השם עשה לו שיתחתן ויתגרש לאחר חודש?

תורת אלוקים חיים, משיבת נפש, מיישבת את הדעת, מרנינה את הלב מאוד מאוד. למה יש כאלו שמתבלבלים, ויש שלא מתבלבלים? מה דרשו מהפסוקים "מֵאִיבִי - תַּחֲכַמְנִי מִצֹּתְךָ", "שִׂמַח זְבוּלָן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאֶהְלִיךָ". הרבה בעלי תשובה שלא ידעו בעבר על מצות פדיון הבן. עדות מסוימות שלא היה להם בכלל כהנים בחוץ לארץ. בכור גדול שלא נפדה, האם פקעה המצוה מהאבא ועברה

רבים לא יודעים מה טיבה של מצוה זו ומה טעם יש בה
א. בסייעתא דשמיא נפתח היום בדבר מאוד מעניין. כבר תקופה שדברנו בשיעורים בענייני מצות "פדיון הבן" בנושאים שונים ומגוונים¹, ומתוכם

בכולל שנה או שנתיים ופתאום הוא יצא לעבוד, אבל מה קרה? איך ירדת כל כך מאיגרא רמא לבירא עמיקתא? אלא הוא הדבר אשר אמרנו שגם בעת לימודם, הם לא היו מונחים ממש בלימוד, כי מי שמונח ומרגיש את מתיקות התורה, קשה מאוד מאוד שיצא החוצה, גם קשיי פרנסה לא בקלות יוציאו אותו החוצה, הוא יעשה את כל הצדקי שבעולם כדי להישאר ללמוד ולהתעלות בתורה. הוא לא יוותר בקלות על המעלה הגדולה והענקית שכותב הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל) וזו לשונו: ולמה לא זכה שבת לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את השם לשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר (דברים לג ז): "ורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלים, ולא זוכים לעצמם בכוח גופם, אלא הם חיל השם, שנאמר (שם יא): "בְּרַךְ ה' חֵילוֹ", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר (במדבר יח כ): "אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ". **ולא שבת לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מדעו, להיבדל לעמוד לפני השם לשרתו ולעבודו לדעה את השם, והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה השם חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזיכה לכהנים וללויים, הרי דוד עליו השלום אומר (תהלים טז ה): "ה' מִנֵּת חֶלְקִי יְכֻסִּי, אֲתָהּ תוֹמִיךְ גּוֹרְלִי".** ע"כ. ופוק חזי כמה רואים את הדברים האלו אצל אותם שבאמת לא ויתרו והתעקשו לשבת באוהלה של תורה יומם ולילה, ופתאום הקדוש ברוך הוא פתח להם פתחים ברוחני ובגשמי שלא חלמו עליהם.

וכבר הזכרנו כמה וכמה פעמים מה שמרן זצ"ל אמר לנכדו בבר מצוה, ואסור לשכוח את המשפט הזה: **"אין מאושר בעולם יותר ממי שעוסק בתורה"**. כל אבא יאמר לבניו שבכל פעם שיחזרו על זה **"אין מאושר בעולם יותר ממי שעוסק בתורה"**, יקיימו מצות עשה מהתורה של כיבוד אב ואם, כדי שהדברים יחקקו להם בראש היטב היטב, היפך ממה שאמרו היוונים לעם ישראל שיכתבו להם על קרן השור "אין להם חלק באלוקי ישראל", עפרא לפומייהו, ולמה דווקא גזרו היוונים לחקוק על קרן השור? כיון שבזמנם היו רגילים להשתמש בשוורים בכל יום לעבודות השדה, ואט אט הדברים יעשו להם שטיפת מוח, ויכנסו להם עמוק עמוק. וכבר רמזו על זה בפסוק (תהלים קט צח): **"מֵאִיבִי - תַּחֲכַמְנִי מִצֹּתְךָ"**, דהיינו מהאיובים שלי, אתה מחכים אותי איך לשמור את המצוות, ומהם אני לומד את התחבולות, לכן גם אנחנו נחזיר עמוק עמוק בלב בנינו ובנותינו את האמת אחת והיחידה, **שאין מאושר בעולם יותר ממי שעוסק בתורה**. ובזה פירש לי בני היקר רבי ציון נהוראי הי"ו את הפסוק (דברים לג יח): **"שִׂמַח זְבוּלָן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאֶהְלִיךָ"**, שנוון שכתב רש"י שזבולון ויששכר עשו שותפות (הסכם יששכר וזבולון), וזבולון היה יוצא להשתכר במסחר, ונותן משכורת

¹ זה דבר מאוד מעניין בתורה הקדושה שלנו. פעמים שאדם מתחיל נושא מסוים, ובלבו הוא אומר מה כבר יש כל כך לדוש בנושא הזה, בשלמא בהלכות שבת, איסור והיתר, פסח וכדומה, הם הם כהררים התלויים בשערה, יש הרבה מה להקשות ולתרוץ ולפלפל בהם, תילי תילים של קושיות ותירוצים על כל תגות, אבל הלכות "פדיון הבן", בסך הכל יש סימן אחד בטור ושלחן ערוך (יורה דעה סימן שה), מה כבר יש לפלפל שם כל כך. אבל כשהוא מתחיל לחפור ולדוש בדברים, הוא רואה כמה התורה הקדושה שלנו אֶרְכָּה מֵאֶרֶץ מִדְּבָר וְחִקְבָּה מִנֵּי יָם (איוב יא ט), כי גם הלכות כאלו שנראים לכאורה לא מי יודע מה, פתאום הוא מגלה שהם כמו מים שאין להם סוף, ונושאים שונים ומגוונים עולים עוד ועוד. וגם אנחנו בסייעתא דשמיא שרק התחלנו בזמנו לגעת בכמה נושאים, פתאום אתה רואה שעולים לך עוד ועוד דיונים נחמדים, כמו אם מותר לבעלי הפדיון [אבי הבכור והכהן] להסתפר בימי העומר. ומה יהיה הדין אם חל הפדיון במוצאי שבת, האם יהיו רשאים להסתפר כבר מיום שיש לכתוב שבת או רק במוצאי שבת לפדיון. או למשל, אם בעלי הפדיון פוטרים את הציבור מאמירת וידוי ותחנונים רק בתפילה הסמוכה לפדיון, או דינם כמו בעלי הברית [אבי הבן, הסנדק והמהול] שפוטרים את הציבור בכל התפילות של אותו יום. האם בעלי הפדיון פטורים מלהתענות בתענית דחוייה כדן בעלי הברית. איך מחשבים את חשבון הימים שצריך לעשות את הפדיון. עדיפות הפדיון בלילה מאשר ביום. האם עובר עשה בכל יום שלא פדה. האם מועיל למנות שליח בפדיון. האם מותר למנות שליח כהן או לוי או אשה וכו' וכו'. זה מראה כמה תורתנו הקדושה תורת אמת, תורת אלוקים חיים, ממש משיבת נפש, מיישבת את הדעת של הבן אדם, משמחת ומרנינה את הלב מאוד מאוד. ממש כדברי גאון עוזנו רבנו חיים בן עטר בספרו אור החיים הקדוש (דברים כו יא): **"אם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלוא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם"**. ולמתיקות כזו זוכה האדם בעיקר כאשר הוא לומד בהבנה עם מקורות ויסודות ההלכה כדת.

וזו מילית אמורה כבר כמה וכמה פעמים, כי בחור שלומד היטב היטב באופן שראשו ורובו מונח בעסק התורה כהוון, בהתלהבות ובשמחה לרדת לעומקם של דברים, וזכה לטעום ולהרגיש את מתיקות וערבות טוב התורה, קשה מאוד שהוא יעזוב את ספסל הלימודים בשביל חלילה לצאת לעבוד או לתאוות ושטריות העולם הזה, ותבדקו היטב כי אלה שיצאו מהלימוד, בדרך כלל הם אלו שגם כשהם היו בכותלי בית המדרש, הם לא ניצלו את הזמן כהוון ולא היו מונחים היטב בלימוד, לכן כשמגיע אליהם ניסיון, הם מתבלבלים מאוד מהר, והם פוזלים החוצה להבלים הנוצצים ברחובות, והם שוכחים את הגמרא במסכת שבת (מג ע"א) ש"ניצוצות אין בהן ממש". והם הם הדברים גם על אברכים שאתה יכול לראות אותם

כמה וכמה שיעורים בידי שליחות, שבמקרה שיש צורך רשאי האבא למנות שליח שיפדה את בנו. ואז האיר השם את עיניי שבעצם ישנם הרבה אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, או בעלי תשובה חדשים שרבים מהם לא יודעים מה טיבה של מצוה זו ומה טעם יש בה, וממילא בזמנו שהם נולדו בכורים או שנולד להם בן בכור, הם לא זכו לקיים מצוה זו,² ועדיין הם חייבים לעשותה, כי זמנה לא מוגבל. מה גם שרבו וגם רבו סגולות הפדיון להציל את הבכור ממחלות וממוות חלילה, כמבואר בהקדמת הזוהר הקדוש (דף י"ד ע"א), ששני מלאכים עומדים על האדם בלידתו, אחד של חיים, ואחד של מוות. וכשהאב פודה את בנו, הוא פודה אותו מן המוות, ולא יכול לשלוט עליו... ומקשר אותו בחיים וקונה לו חיים. ע"ש. (עיין גיליון 210 אות 1 והלאה) ואין אם כן נעמוד מנגד, אם ביכולתנו לברר את הדברים ולדבר על ליבם שיקיימו מצוה זו, ופעמים רבות שגם שאינם מעוניינים לקיים בעצמם, אבל הם יכולים למנות שליח שיעשה כן במקומם.

מינוי שליחות מהאבא ומהבן

ב. ומדיבורים למעשה, התחלתי להתעניין ולשאול פה ושם, ונתקלתי ביהודי יקר בעל תשובה 3 שנים שמבקר אצלי מידי פעם, ושאלתי אותו, אם הוא בכור? הוא אמר לי, לא. שאלתי, אולי יש לך בן בכור? וענה, כן בגיל

חודשית ליששכר כדי שיהיו יושבים ועוסקים בתורה, ובוודאי ששכרו של זבולון עצום, אבל את השמחה האמיתית שיש בעולם הזה לעוסק בתורה ישנה רק ליששכר, לא כן זבולון 'שִׁמְחָה זָבֻלָן בְּצִאתָהּ', השמחה תהיה בעיקר רק 'בצאתך' מן העולם, שאז הוא יקבל שכר בשמים, אבל ייששכר, כיון שאין מאושר בעולם יותר ממי שעוסק בתורה, 'וְיִשְׁשַׁכֵּר בְּאֵהָלָיךְ', השמחה שלו כבר בעולם הזה ממתיקות וערבות טוב התורה.

שבוע שעבר דיבר עמי מרן הראש"ל שליט"א שפנה אליו ראש ישיבה שיש לו תלמיד מעירנו "דימונה" שחלילה הוא בהמלצתו של אביו רוצה לעזוב את הישיבה ולצאת לעבוד, וביקש שאבדוק את העניין ואדבר עמו. כשניסיתי לדבר קודם עם אבא שלו, ראיתי שלצערי הרב הוא נעול בדעות שונות ומשונות אין יתפרנס הבן, בקיצור, הוא לא היה כל כך לפיצוץ. אבל כשדברתי עם הבן, והסברתי לו כמה וכמה דברים, ובעיקר מה שמרן אמר ש"אין מאושר בעולם יותר ממי שעוסק בתורה", ראיתי איך אורו עיניו והתחבר לדברים, וברוך השם השתכנע להישאר בישיבה, והשפיע על אביו עם כמה גורמים שונים, ואביו הפסיק להפציר בו, ועזב אותו לנפשו שישאר בישיבה, ברוך השם.

² ובאמת שבעיה זו ישנה לא רק אצל משפחות שאינם שומרי תורה ומצוות או בעלי תשובה שלא ידעו בעבר מה זה פדיון הבן, אלא ישנן עדות מסוימות שבחוץ לארץ לא היו מצוי אצלם כהנים בכלל, ולכן אם תחקור תבדוק ותראה שרבים מהם, לא קיימו מצות פדיון הבן כלל ועיקר. וכשדברתי עם המבוגרים שבהם, אמרו לי שפעמים שהיו מביאים להם כהנים ממדינות אחרות לאיזו תקופה, אבל במקומות רבים מרוב שהיו עמי הארץ, היו עושים את השליח ציבור שכאילו הוא כהן, וברור שפדיון כזה, הוא דברים בטלים ומבוטלים.

³ ובאמת שבדין זה נשאל בשו"ת הרשב"א (חלק ב סימן שכ"א), ראובן בכור יעקב שלא פדאו אביו, והגדיל ועדיין יעקב קיים. ובא עכשיו ראובן הבכור לפדות את עצמו, ולא הניחו אביו ואמר שהוא יפדה, כי זו מצות האב על הבן. והבן טוען שכיון שגדל פקעה זכות האב ממנו, ועליו לפדות את עצמו. תשובה: נראים לי הדברים פשוטים שלא פקעה זכות האב לעולם, ואם בא לפדות פודה אפילו הגדיל הבן. כיון שמצות הבן על האב, ומשבה הבן לכלל שלושים יום חל חיוב פדיונו על האב. והגע עצמך, אימתי פקעה זכות האב, ואימתי פקע שעבוד הפדיון מנכסיו וחל על הבן. וכי נתנה התורה זמן [מוגבל] לחיובו של האב. ומיהו כל הקודם בפדיונו זה ומברך על פדיונו, שהמצוה מוטלת על שניהם. אלא שהאב קודם למצוה ולא לעיכוז. ע"ש. ומפורש שגם בגדלותו של הבן, לא פקע החיוב מהאבא כלל וכלל. גם בספר החינוך (סוף מצוה שצב), כתב, ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדות את בנו, ואפילו לאחר שהגדיל הבן המצוה מוטלת על האב, וכמו שאמר הכתוב (שמות י"ג): "וְכָל בְּכוֹר אֶדְם גִּבְיֶיךָ תַּפְדֶּה", הרי שהטיל המצוה על האב. ע"ש. ולדבריהם ברור שהיה די לי לקבל מינוי שליחות מהאבא ולא צריך גם מהבן, כיון שעדיין המצוה על האב ולא פקעה ממנו כלל.

אלא שהגאון החב"ב בשיירי כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן שה אות יט) כתב שמדברי הריב"ש (סימן קלא) נראה שחולק על הרשב"א, כי הריב"ש כתב לבאר בדעת הרמב"ם, למה כשהאב פודה הוא מברך: "על פדיון הבן", ואילו כשהבן פודה את עצמו מברך: "לפדות". וביאר על פי הגמרא בפסחים (ד"ע) שכל שאפשר שתתקיים המצוה על ידי אחר, מברך על, כגון "על ביעור חמץ", כיון שאפשר שאחר יבדוק את החמץ במקום בעל הבית. וכן "על השחיטה" ועוד. אבל כשאי אפשר שתתקיים המצוה על ידי אחר, מברך ל, כגון להתעטף בציצית, להניח תפילין וכדומה, שלא שייך שמישהו אחר יתעטף בציצית או יניח תפילין במקומו. ולפי זה, באבא שפודה אפשר שתעשה המצוה על ידי הבן כשיגדל, לכן יברך "על". אבל כשהבן פודה את עצמו כשגדל, "אי אפשר לעשות המצוה אלא על ידי עצמו", לכן מברך ל'. ומפורש בדבריו, שכאשר הבן גדל, פקעה המצוה מהאבא ועברה לבן. ומחזק זאת הריב"ש יותר, שהרי מבואר בגמרא בכורות (מט ע"ב), שאם היו לו חמשה סלעים בלבד, והוא ובנו בכורים, הוא קודם להיפדות אצל הכהן לפני בנו, משמע שעיקר המצוה שהבכור יפדה את עצמו, אלא שבקטנותו אי אפשר. ע"ש. וכן נראה מלשון ספר הפרנס (סימן רצ"ב), שכתב ואם לא פדאו האב ביום ל"א, מחויב ביהודה עד שיהיה בן י"ג שנה. ואם עבר האב ולא פדאו

25. האם עשית לו פדיון הבן? הוא לא ידע מה זה בכלל. לאחר בירור מקיף שלא היתה שום הפלה לפני כן, והוא לא נולד בנייתו קיסרי, והאמא של הבכור היא לא בת כהן ולא בת לוי, אמרתי לו, בכבוד, תקיים מצות פדיון הבן. והנה עברו כמשלוש חודשים ועדיין הוא התחמק ולא עשה פדיון לבנו. או אז האיר השם את עיניי לשאול אותו אם הוא מעוניין למנות אותי שליח שאני אפדה את בנו? ומיד הסכים ומינה אותי שליח. אלא שעדיין לא הסתפקתי בזה, ובקשתי לדבר גם עם הבן ולבקש ממנו גם מינוי שליחות, כי כל עוד שהבכור קטן, המצוה מוטלת על האבא בלבד לפדות אותו, ואם רוצה האבא הוא ממנה שליח. אבל כאן שהבן כבר גדול, יש אומרים שפקע החיוב מהאבא ועבר לבן שעליו החובה לפדות את עצמו, לכן בקשתי גם מהבן שימנה אותי שליח.³

פדיון הבן על ידי שליח

ג. והנה בדיוק באותו שבוע היה צריך להיות פדיון הבן של נכד אחותי למשפחת מטלון הי"ו ב"ביתר עילית", ואמרתי שזו ההזדמנות עכשיו לחגוג יחד עם הפדיון הזה. על כן לאחר שאבי הבן סיים את פדיון הבן, קניתי שוב את המטבעות⁴ מהגאון הרב זמיר כהן שליט"א שהוא היה הכהן

עד י"ג שנה, הוא פודה את עצמו. ע"כ. ומפשט לשונו מבואר שחיוב האב רק עד שיהיה בן י"ג שנה, ולאחר מכן המצוה עוברת לבן. נמצא לדבריהם שצריך לבקש מינוי שליחות מהבן, שכיון שהוא גדול, החיוב רובץ עליו, ורק הוא רשאי לתת יפוי כח לאחר במצוה ששייכת לו.

והנה המאירי (פסחים ק"א ע"ב) כתב: אם לא פדהו האב, הריהו חייב לפדות את עצמו כשיגדל. 'ואם פדה את עצמו, האב פטור ואין בידו עוד לברך'. וכשהוא עצמו בא לפני הכהן והכסף בידו, כהן שואלו אם הוא בכור ופטור רחם? והוא משיב: כך שמעתי מפי אבא או מפי עדים שאני בכור ופטור רחם. 'ואם האב לשם, שואל לאב ומעיד עליו'. ע"כ. ולכאורה מבואר כמו הריב"ש, שאפילו שנמצא האב, הבן פודה את עצמו, ולא כהרשב"א שהאב קודם. אלא שבאמת אין הכרח לזה, כי שמא מדובר כאן במקרה שאין כסף לאב, שבזה גם הרשב"א מודה שהבן קודם לפדות את עצמו, ואינו צריך להביא את כספו לאבא שיפדה אותו, וכמו שכתב 'שזה שהאב קודם, למצוה נאמר ולא לעיכוז'. אבל לעולם אם היה כסף לאבא, האבא קודם. וכך קצת מדויק בלשון המאירי שכתב: 'ואם פדה את עצמו, האב פטור', ואם כמו הריב"ש שנפקעה המצוה מהאבא ועברה לבן, לא היה לו לומר בלשון דיעבד "ואם פדה את עצמו", אלא בלשון לכתחילה "ויפדה את עצמו...", שהרי הריב"ש כתב, 'וכשיגדל, אי אפשר לעשותה אלא על ידי עצמו'.

ולכן להלכה נראה, כיון שהרשב"א וספר החינוך בשיטה אחת, וכן נראה דעת המאירי, וגם מהריב"ש נראה שלא ראה את תשובת הרשב"א, שמן הסתם אם היה רואה את לשונו הזהב של הרשב"א [שהוא רבו של רבן] שפסק בלשון חדה וברורה שהחיוב נשאר על האב, לא היה חולק עליו. ולבד מזה, הלוא מרן הבית יוסף הביא בבדק הבית (סימן שה אות טז) רק את הרשב"א, ולא הביא את הריב"ש, אף על פי שכבר הביאו לעיל בבית יוסף (אות ב) להלכה אחרת, לכן נראה מדבריו ברור שתופס להלכה כהרשב"א. [ובצירוף מה שכתב בבית יוסף כמה וכמה פעמים שהלכה כהרשב"א כי רב מובהק הוא, (עיין אורח חיים סימן סו אות ד, ס"ס עח, וסימן קלה סוף אות ה). וכתב עליו (יורה דעה סימן קה) שהוא "אורו של עולם". ועוד כתב עליו (שם סימן קי): שהוא "מעין המתגבר עמוד העולם אשר באורו נראה אור". שוב ראיתי שנשאל בזה מרן בשו"ת יביע אומר (חלק ז יורה דעה סימן כח) ואחר שהאריך בזה כי השם הטובה עליו, כתב, ולענין הלכה נראה שהעיקר כדברי הרשב"א והחינוך, ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת מור ומהלכות (אהל ראשי בשמים, זו ט"ס וצ"ל אהל ברכות והודאות' סימן כה ד"ה ונראה) שכן דעת הר"ן. ואפשר שאילו היה רואה הריב"ש לתשובת הרשב"א לא היה חולק עליו. ולכן האב קודם לפדות את בנו אף אחר שהגדיל, ואם לא רצה לפדותו, חייב הבן כשיגדל לפדות את עצמו. גם בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רמ) העלה להלכה כהרשב"א שיפדה האב בברכה, אלא שכתב שכדי לצאת ידי שיטת הריב"ש, יעשה הבן את האב שליח לפדותו. ע"ש. וכן אני הקטן עשיתי שביקשתי מינוי שליחות מהאבא ומהבן, לצאת ידי חובת גם שיטת הריב"ש.

⁴ והנה אני קניתי מהכהן את חמשת הסלעים ב-350 שקל, כי מתחילה לא חקרתי ולא דרשתי מה המחיר, אלא שאלתי את אבי הבן שהיה שם בכמה הוא קנה את הסלעים מהכהן, ואמר לי שאמרו לו 350 שקל, וכך עשיתי. אבל לאחר בירור הענין, נראה שהחשבון הוא כדלהלן. מרן כתב בשלחן ערוך (סימן שה סעיף א): מצות עשה לפדות כל איש מישראל בנו, שהוא בכור לאמו הישראלית, בחמשה סלעים, שהם מאה ועשרים מעים, שהם "שלושים דרהמים כסף מזוקק". והרי משקל מטבע הדרהם, לפי מה שלימדנו מרן זצ"ל, הוא: 3 גרם. נמצא ש-30 דרהם הם 90 גרם כסף טהור. אלא שכתב מרן בשו"ת יחיה דעת (חלק ד סימן נד), שלפי המנהג שנהגו מדורי דורות בירושלים יש להוסיף דרהם אחד, וכמו שכתב הראשון לציון הגאון רבי מיוחס בכר שמואל בעל ספר פרי האדמה, וממילא טוב שיתן 31 דרהם שהם, 93 גרם כסף טהור. ועתה ביררתי כמה המחיר של גרם כסף טהור, והתברר שהוא: 2.8 ש. נמצא 2.8 X 93 = 260.4 שקל.

ולענין אם חובה להוסיף מע"מ [18%] כשקונה את המטבעות המיוחדות לפדיון הבן, נראה שלא צריך, שהרי אבי הבכור קונה מהכהן את המטבעות ובהן הן נעשות שלו והוא פודה בהן, והלוא גם אם הכהן ימכור לו אותן ב-100 שקלים, הן גם כן שלו ויכול לפדות בהן. אלא

שפדו אצלו, וכמובן שהבהרתי לציבור קודם לכן מה מעשי, ומה פשר השליחות הזאת.⁵ ולאחר מכן, ברכתי בשם ומלכותו: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציונו על פדיון הבכור".⁷

שהכהן מוכר לו אותן בשוויין האמיתי, וכך צריך לעשות, אבל מה זה קשור למע"מ, וכי הכהן נותן לו קבלה על הקניה הזאת שצריך להוסיף מע"מ? הלא מע"מ זה כסף שהולך למדינה, ואני עכשיו לא קונה מהמדינה ולא כלום, סך הכל קונה מהכהן 93 גרם כסף, וכל שהכהן מתרצה במחיר הזה, ממילא המטבעות הן שלי, ואני פודה בהן.

אבל גם אם תתעקש להוסיף מע"מ כמו שיש שכתבו, הרי בלאו הכי מה שמרן זצ"ל אמר שהדרהם הוא 3 גרם, אין זה מוסכם כל כך, כי מקור הדברים בחזון עובדיה (פסח חלק א עמוד קעו) שכתב, שיצא לאור "קונטרס רביעיית הלוג" מהרה"ג הדר יהודה מרגולין נ"ר, ושחקר ודרש במוזיאונים ששם יש אוסף מכל המטבעות שברחבי העולם בתקופות שונות, ובתוכם נמצאו מספר רב של דרהמים מתקופות שונות, ומכל מטבעות הדרהם שבתקופת ימי הרמב"ם לא נמצא מטבע דרהם יותר מ-3 גרם. וכן ראוי לנהוג. ע"ש. וכבר העירו בזה שבקובץ "בית אהרן וישראל" (חלק נד שנה ט גיליון 1 עמוד קיא) כתב הרב מרגולין, שדבר אחד ברור שכל מטבעות הדרהם מתקופת הרמב"ם נעים בין 2.7 גרם ל-3 גרם כל אחד, וכמעט שאינו מצוי מטבע יותר מ-3 גרם. ע"ש. נמצא שיש סיכוי נרחב מאוד שהדרהם הוא פחות מ-3 גרם. ועל פי זה העיר מרן הראש"ל שליט"א בשיעוריו, שכיון ששיעור הפרשת חלה הוא 520 דרהם, והרי אם נכפיל ב-3 גרם, נקבל 1.560 ק"ג. ואם נכפיל ב-2.7 גרם, נקבל: 1.404 ק"ג. לכן כדאי להפריש חלה בלי ברכה, כבר משיעור זה, ולא רק משיעור 1.560 ק"ג. ועתה נעבור לשיעור פדיון הבן, 31 דרהם X 2.7 גרם, הוא: 83.7 גרם כסף טהור X 2.8 = 234.36 שקל. ואם נוסיף מע"מ 18% = 276.55 שקל. נמצא שאם יתן 280 שקל, אשרי חלקו ומה נעים גורלו. ומעין ספק ספיקא, שמא בכלל לא צריך מע"מ, ושמה הדרהם 2.7 גרם.

וכנראה שמה שאמרו לו לאבי הבן הנ"ל, הוא על פי השיעור הישן שהיינו משערים בו עד לפני כ-30 שנה, שזה השיעור של הגאון רבי אברהם חיים נאה שהדרהם הוא 3.2 גרם. וממילא 31 דרהם X 3.2 = 99.2 גרם. אלא שבעקבות 100 גרם, ויש אומרים שיתן כמנין מיכ"ל, נמצא 101 גרם X 2.8 = 282.8 שקל + 18% מע"מ = 333.71 שקל. וכנראה שיעגלו לו או שיעגלו הוא בעצמו ל-350 שקל. וברור שהנכון לעגל, כי הנותן, בעין יפה נותן. אבל השיעור הנכון יותר, הוא המבואר לעיל. והרוצה להוסיף שיוסיף כמה שירצה, רק שעל הכהן ליידע את אבי הבן מה הסכום לפי ההלכה.

איך שיהיה, נראה שגם אם אדם רוצה להדר ולפדות לפי שיעור של 3.2 גרם, לכאורה אין כאן הידור בעצם המצוה, כי מה אכפת לי בכמה הוא קונה את המטבעות מהכהן, הלא בפועל הפדיון נעשה במטבעות, ולמשל אם המטבעות שוקלות 101 גרם, נמצא שהוא פדה ב-101 גרם כסף, גם אם הוא קנה ב-260 שקל, כי התשלום שהוא שילם עבורן, לא מעלה ולא מוריד לעצם הפדייה, וכל שנתרצה למכור לו באיזה מחיר שיהיה, הרי הן שלו ופודה בהן. ואולי כל הנפקא מינה במע"מ, כשהוא פודה בשווה כסף [חפץ], כי איך יביא לכהן למשל שעון שעולה 260 שקל כולל מע"מ, הרי בפועל לא קיבל הכהן חפץ ששווה 260, אלא ששווה 220. כי מהי אשמתי שהיית צריך לשלם 40+ שקל מע"מ? וכמו שאם היה קונה בבורסה 93 גרם כסף, היה משלם 260 שקל ומוסיף מע"מ כ-47 שקל, ולא נגיד שיקנה ב-220 שקל ויוסיף מע"מ, כדי שיעיג בסה"כ ל-260. אם כן מה ההבדל?!

⁵ וכבר בארנו בעבר (גיליון 219 אות ח), שמן הדין לא חייב שיהיה הבכור נוכח בעת הפדיון, ולכן בכל פדיון, אם משום מה לא מתאפשר להביא את התינוק, וכגון שהוא לא חש בטוב, או שנמצא האבא בחוץ לארץ, יכול לפדות את בנו בכורו במקומו בברכה, ולא יעכב את הפדיון עד שיחזור לביתו.

⁶ גם שליח שפודה בכור אחר שאינו בנו, צריך לפדותו עם ברכה, שכיון שהוא במקום האב או במקום הבכור ומוציאו ידי חובתו במצוה שחייבה אותו התורה, הרי הוא כמוהו שצריך לקיים את המצוה בברכה, וכן נראה מלשון הרמב"ם (הלכות ברכות פרק יא הלכה י) שכתב: אחד העושה מצוה לעצמו, ואחד העושה אותה לאחרים, מברך קודם עשייתה, אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעשות. ע"ש. ובאר הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן תקפה) בשם רבו המהרי"ט [רבי יוסף טירני], שהרמב"ם מדבר במי שקובע מזוזה בבית חברו או שמל את בן חברו או שעושה מעקה לגג חברו, שבקביעת המזוזה או עשיית המעקה או במילה, הוא עצמו עושה את המצוה ולא בעל הדבר, ולכן חייב הוא עצמו לברך על עשיית המצוה. ע"ש. והרי ברור שגם אם בעל הבית לא נמצא עתה בעת קביעת המזוזה ועשיית המעקה או שהאב לא נמצא בעת מילת בנו ומינה את המוהל להיות שלוחו, כיון שהשליח עושה בפועל את המצוה, השליח מברך.

וכמו כן, אם בעל הבית מינה שליח שיבדוק את ביתו מחמץ בליל ארבעה עשר בניסן, השליח מברך בשם ומלכות "על ביעור חמץ" אף שלא בפני בעל הבית, כיון שבפועל הוא עצמו בודק ומקיים את המצוה במקום בעל הבית, ולא נאמר שיבדוק בלי ברכה. וכן כתב המגן אברהם (סימן תלב ס"ז), אם בעל הבית לא בודק בביתו ומצווה לאחר לבדוק, ואף על פי שאין המצוה מוטלת עליו לבדוק, וגם אינו מוציא את בעל הבית בברכתו, כי הוא לא בודק ולא חייב לברך? מכל מקום כיון שאת המצוה הוא עושה בפועל, הרי זה כדין מילה שהמצוה מוטלת על אבי הבן, ואם אחר מל אותו, אחר מברך, כיון שעושה את המצוה. ע"כ. וכתב הדגול מרעבה (שם), ואם הלי ראייה מעושה שליח לתרום תרומות ומעשרות של פירותיו שהשליח מברך, לא ירא השליח לא היה מברך, לא היה מוסיף לכתחילה לומר לשליח לתרום, כשם שאילם וערום אינם תורמים לכתחילה, כיון שאינם יכולים לברך (סימן שלא סעיף לב). ע"כ.

ברכת "שהחיינו"

ד. ולגבי ברכת "שהחיינו", הנה אבא שפודה את בנו, מברך "שהחיינו". אלא שלגבי שליח שפודה את בן חברו, ישנה מחלוקת גדולה בפוסקים האם השליח יברך שהחיינו לא או לא.⁸ וכל שכן כאשר השליח מקיים מצות פדיון

ולפי זה בנידונינו שמצות פדיון הבן מוטלת על האב או על הבן, והשליח בפועל פודה, ברור שהשליח שעושה המצוה מברך. וכיוצא בזה מבואר ברמב"ם (הלכות אישות פרק ג הלכה כג), שהמקדש אשה על ידי שליח, צריך השליח לברך קודם הקידושין "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על העריות וכו'", ואחר כך מקדש. וכן כתב מרן בשלחן ערוך (אבן העזר סימן לד סעיף א).

⁷ יש מקום לדון לגבי נוסח הברכה של השליח, האם יברך "על פדיון הבכור" או "על פדיון הבן", כי לכאורה איך יאמר "על פדיון הבן", והרי אינו פודה את בנו, [נסתם לשון "בן" היינו בן שלו ולא בן חברו], אך מאידך אפשר לומר שמאחר והוא שליח של האב, ואילו האב היה פודה בעצמו, היה מברך "על פדיון הבן", אם כן כאן שהשליח בא במקומו, אולי יברך "על פדיון הבן" כמוהו ולא בנוסח אחר? אך האמת שנראה פשוט יותר כמו הצד הראשון שיברך "על פדיון הבכור", ומה שהנוסח שונה מאבי הבן עצמו, אין בזה כלום, שהרי מצאנו שיש הבדל בין נוסח הברכה של בעל הדבר לבין הנוסח של השליח, וכמו שכתוב הרמב"ם (פרק יא מהלכות ברכות הלכה יא-יג): כל העושה מצוה לעצמו מברך לעשות, עשאה לאחרים מברך על העשייה. כיצד, קבע מזוזה לביתו מברך לקבוע מזוזה, עשה מעקה לגגו מברך לעשות מעקה, הפריש תרומה לעצמו מברך להפריש, מל את בנו מברך למול את הבן. אבל אם קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה. עשה להם מעקה מברך על עשיית מעקה. הפריש להם תרומה מברך על הפרשת תרומה. מל את בן חברו מברך על המילה. ע"כ. ומבואר שאף שהוא שלוחו ובא במקומו, אינו מברך כברכתו ממש, אלא נוסח אחר המתוון ומתאים יותר לשליח. ולכן גם כאן שהשליח הוא בפועל הפודה ולא אבי הבן, אינו מברך כמו אבי הבן, כי הנוסח "על פדיון הבן" אינו מדויק עבורו, לכן יאמר "על פדיון הבכור". שוב ראיתי שכן כתב הגאון רבי אברהם אביגדור (לפני כ-250 שנה) בשו"ת זכור לאברהם (יורה דעה סימן יז), אבא שמינה שליח לפדות את בנו הבכור, יברך השליח "על פדיון הבכור", כדין בכור הפודה את עצמו, שאינו מברך "על פדיון הבן", שהרי אינו פודה את בנו אלא את עצמו, וכן זה אינו פודה את בנו אלא את בן חברו, לכן יברך "על פדיון הבכור". וכן כתב בספר בית דוד. ע"ש.

⁸ כתב הרמב"ם (הלכות ברכות פרק יא הלכה ט-י): כל מצוה שהיא מזמן לזמן, כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא מגילה ונר חנוכה... וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת, שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן, מברך עליה בשעת עשייתה "שהחיינו". אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם עשייתה אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעשות, אבל אינו מברך "שהחיינו" אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו. ע"כ. ומבואר מהרמב"ם שבפדיון הבן רק אבי הבכור מברך "שהחיינו", אבל לא השליח, כיון שזו מצוה שעושה אותה לאחרים. גם הגאון רבי יחזקאל לנדא בעל הנודע ביהודה בספרו הצ"ח (סוף פסחים), פסק כן, וזו לשונו: ובוודאי שבברכת "שהחיינו" לא שייך בה שליח, וזהו מסביר ואין צריך ראייה עליו. ע"ש.

והנה מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן תקפה) כתב, ואפשר שהרמב"ם דיבר רק במצוה שיש בה מעשה, [כגון: מילה ופדיון הבן], אבל מצוה שאין בה מעשה אלא דיבור או קול, [כגון: תקיעת שופר, קריאת מגילה, קידוש בשבת ויום טוב], מברך "שהחיינו" אפילו כשעושה אותה לאחרים. ע"כ. נמצא שבפדיון הבן שיש מעשה, והשליח עושה אותה לאחרים, לא מברך "שהחיינו". וכן נראה מהכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן תקפה) שביאר את הרמב"ם בשם רבו המהרי"ט, שמדובר במי שקבע מזוזה לחברו או שעשה מעקה לחברו או שמל את בן חברו, שבקביעת המזוזה או עשיית המעקה או במילה, הוא עושה המצוה בעצמו ולא בעל הדבר, לכן מחויב הוא לברך רק על עשיית המצוה ללא "שהחיינו", כיון שהמצוה היא לא לעצמו, אלא שבתקיעת שופר אף על פי שכבר יצא ידי חובה, יברך התוקע בשביל אחר "לשמוע קול שופר" וגם "שהחיינו", כיון שהוא שלוחו [ושומע כעונה]. ע"כ. נמצא שבפדיון הבן, אין השליח מברך "שהחיינו", כיון שהמצוה היא לא לעצמו, וממילא לא שייך לומר "שהחיינו וקיימנו והגיינו לזמן הזה", שזו ברכה על זכייה בקיום המצוה. (עיין מחצית השקל אורח חיים סימן תקפה סק"א)

עוד הוסיף הגאון רבי אברהם שמואל בנימין סופר בשו"ת כתב סופר (יורה דעה סימן קג) שברכת "שהחיינו" אינה באה אלא על מצוה שבאה מזמן לזמן, אלא שהוסיף הרמב"ם שהוא הדין במילה ופדיון הבן שאינם מצויים ואינם תדירים בכל עת, שהם גם כן בכלל מצוה שבאה מזמן לזמן שמברך "שהחיינו", אך כל זה לעושה המצוה בעצמו, אבל העושה לאחרים שמל או פודה את בן חברו, מצוה זו אפשר שתבוא לו בכל זמן ובכל עת ובכל שעה שיהיה שליח להרבה ילדים למול אותם, שהרבה ילדים ישנם בעולם שחייבים אביהם למולם ולפדותם, לכן אין בדין שיברך השליח "שהחיינו", כי אין זה ככל מצוה שבאה מזמן לזמן. ע"ש. עוד נראה לכאורה להוסיף, לפי מה שכתבו (???) הה"ח והרשב"א והאבודרהם שלא נתקנה ברכת "שהחיינו", אלא על דבר שיש בו שמחה והנאה לגוף, נמצא שברכה זו שייכת רק בבעל המצוה עצמו שהיא נותנת בו שמחה והנאה שזכה לקיימה, אבל לשליח של עשיית המצוה שאינו בר חיובא כלל, מה שייך בו שמחה והנאה, ו"לשקמה מה זה עשה"? (קהלת ב.ב).

אלא שאפשר שאין זה מוכרח, כי עצם זה שאדם זוכה לקיים מצוה נדירה, אף שאינה שלו ממש, יש לו שמחה שבאה לידי מצוה, אי אפשר להתעלם שבפועל הוא הזוכה לקיים מצות הפדיון. ואם אמנם למדונו חז"ל שהמעלה הגדולה כשהאב בעצמו מקיים את המצוה המוטלת עליו, וכמו שאמרו (קידושין מא ע"א): "מצוה בו יותר מבשלוחו", אבל עדיין לגדול יקרת מצות הפדיון הנדירה ורוב ערכה, גם כשהיא נעשית על ידי שליח, אין ערוך אליה ואין

בכור פעם ראשונה בחייו, שיש יותר סברא שיברך שהחיינו⁹, אלא שבכל מקרה מחמת הספק, הנכון יותר שיקח פרי חדש או שילבש בגד חדש, ויברך "שהחיינו" ויכוון על שניהם, וכך עשינו בסייעתא דשמיא.

בכור ודאי וספק בכור

ה. והנה את המעשה הזה סיפרנו בשיעור, ואט אט התחלנו לגלות שישנם עוד יהודים בכורים שלא פדו אותם בקטנותם, כי הם נולדו להורים שבעוונות אינם שומרי תורה ומצוות, ועכשיו הם חזרו בתשובה, ולא נתנו דעתם על זה שלא פדו אותם. ובינתיים מצאנו עוד כמה בכורים שלא נפדו, חלקם בכורים ודאי שלא נפדו, וחלקם ספק. גילינו בכור אחד שהוא בן 60

מספר לעוצם שווה, ובוודאי ש"ששון ושמחה ימצא בה, תודה וקול זמרה" (ישעיה נא ג). נמצא שאף בשליח יש מציאות שהשמחה יתירה בעצם קיום המצוה הנדירה שזכה לה. וכן מבואר בשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן שז) שכתב, ונראה שכיון שגם השליח לפדות הבכור עושה מצוה, גם הוא שמח במצוה והנכון שיברך "שהחיינו". גם בסימן ש"ט כתב, ומרן הגאון בעל חתם סופר פסק, שהשליח מברך שתי ברכות, והוא על הדרך שהסבירו המגן אברהם והדגול מרובה שגם השליח לדבר מצוה עושה מצוה, כי הנטפל למצוה נותנים לו שכר כמו לעושה מצוה עצמו. ע"ש. גם הרש"ל בים של שלמה (קדושין פרק א סימן נד) הביא תשובת הגאון בעל מעגלי צדק, שאם אחר פודה את הבכור, מברך כמו האב שתי ברכות, על הפדיון ו"שהחיינו". ע"ש. גם בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן רחצ) כתב, יש לעיין כיון שמברכים "שהחיינו" על קיום המצוה והשליח הוא עצמו עושה המצוה, למה אם כן לא יברך השליח "שהחיינו" על מצוותו שהוא עושה, כשם שכל אדם מברך "שהחיינו" על מצוותו? וכתב שכן הוא האמת, שדווקא אם בעל הדבר עומד על יד השליח העושה המצוה, וכגון במילה שמינה את המוהל להיות שלוחו למול, אז מברך המוהל על מעשה המצוה, והאב יברך "שהחיינו". אבל בנידון שלפנינו בפדיון הבן שאין האב עם השליח, יברך השליח שתי הברכות על פדיון הבן ו"שהחיינו" על מצות עצמו. [ועיין שם שרצה לבאר כן גם בדעת הכנסת הגדולה]. ומכל מקום מהיות טוב אם ימצא דבר חדש, כגון פרי חדש, יניחהו לפניו ויכוון עליו בברכת "שהחיינו", אך העיקר נראה לי לברך "שהחיינו". ואחר כמה ימים מצאתי בדרישה (סימן שה את ג) שכתב, שאם הולד וגם האב אינו בעיר, נראה שאחר יכול לפדות ולברך שתיים כמו האב. עכ"ל, ואמרת שישו בני מעי. ע"כ.

והנה הכתב סופר (שם) הביא מה שכתב אביו החתם סופר, וכתב שחלילה לו לפקפק על הוראתו, אלא שבעצמו כתב שטוב שיברך שהחיינו על פרי חדש, ומשמע שלא ברורה לו הוראה זו, אלא שכתב ששוב מצא כן בדרישה ועל זה סמך ליבו, ועיינתי בפרישה ולא כתב שום ראיה, אלא מעצמו כתב כן להלכה פסוקה, ולדעתי יש לגמגם בה הרבה. ע"ש. [ואמנם ליתר דיוק, הנה הוראה בדרישה יראה שאין זה דבריו, אלא כתב כן בשם מורו ורבו הרש"ל בביאורו לטור. וכן הבאנו לעיל שכתב כן הרש"ל בים של שלמה בשם הגאון מעגלי צדק.] לכן מחמת ספק ברכות, לא יברך שהחיינו, אך יביא פרי חדש או בגד חדש ויכוון על שניהם.

⁹ במקרה שהשליח הפודה מקיים מצות פדיון בכור פעם ראשונה בחייו, לכאורה יש מקום יותר לומר שיברך "שהחיינו", כי בגמרא מנחות (נע"ה ע"ב) מובא, שאם היה כהן עומד ומקריב מנחות, מברך "שהחיינו", ופירש רש"י, כגון שלא הקריב כהן זה עדיין מנחה מימיו. ומבואר שמצוה שאדם עושה אותה פעם ראשונה בחייו, מברך עליה "שהחיינו". וכן פסק הרוקח. וכן פסק הרמ"א (יורה דעה סימן כח סעיף ב), מי ששחט בפעם הראשונה לחייו, מברך "שהחיינו" על כסיו הדם. וכן הסכים הכרתי ופלתי (שם ס"א), שכיין שאינו מחויב להמציא את עצמו לשחוט ולכסות, ורובן של ישראל אינם שוחטים ומכסים, לכן אם באה מצוה כזו לידו יברך עליה "שהחיינו" בשמחה. ואולם הפרי חדש (שם ס"ה) כתב, שכיון שהתוספות והרשב"א מסכימים שלא לברך, ודבריהם נראים עיקר, וגם ספק ברכות להקל, לכן לא יברך. ע"ש. אך התבואות שור (שם ס"ה), כתב שאין מי שחולק על רש"י והרוקח, שאף שהתוספות נחלקו על פירוש רש"י, מודים לו להלכה לברך "שהחיינו". וכן מבואר מהרמב"ם שפסק, שאפילו מצוה שאינה תדירה, כמילה ופדיון הבן מברך "שהחיינו", כיון שהיא דומה למצוה הבאה מזמן לזמן. והרי פשוט וברור שמצוה שמעולם לא עשאה, לא גרעה ממצוה שהיא באה מזמן לזמן. וכיון שכן דעת הרמב"ם, רש"י והרוקח, ולא מצאנו במפורש מי שחולק עליהם, כן הוא להלכה. וכן דעת הב"ח והמנהגים ישנים. ע"ש. ועל כל פנים המהריק"ש בהגות ערך לחם (ר"ס כח) כתב, שלא נהגו לברך "שהחיינו" בפעם הראשונה, וכן כתבו הכנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי (סימן כב) והרב מסגרת השלחן, ולכן ספק ברכות להקל ולא יברך.

אולם בנידונינו עדיין היה מקום לומר שיברך השליח "שהחיינו" מכח ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת רש"י וסיעתו שכיון שזו פעם ראשונה שהוא זוכה במצות פדיון, צריך לברך "שהחיינו", ואפילו תאמר שלא מברכים על מצוה חדשה, שמא הלכה כדעת הגאון בעל מעגלי צדק והרש"ל והחתם סופר ועוד הנ"ל, שכיון שהשליח עצמו עושה המצוה, מברך "שהחיינו" כמו שכל אדם מברך "שהחיינו" על מצוה שלו. ואף על פי שלא מברכים מספק ספיקא, אך כיון שאנחנו עוסקים במצות "פדיון הבן" שהיא מן התורה, וברכת שהחיינו היא באה בשביל המצוה, אפשר שזה דומה קצת למי שמסופק אם ספר אתמול ספירת העומר, שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תפט סעיף ה) שממשיך לספור בברכה, משום ספק ספיקא, וכיון שעיקרה של המצוה מן התורה, ממילא הברכה נגררת אחריה. וכל שכן אם נצרף את שיטת הב"ח (אורח חיים סימן כט) שכתב, שיש לחלק בין ברכת שהחיינו לשאר ברכות, כי ברכת שהחיינו היא על שמחת לבו של האדם, לכן יכול לברך אף על פי שאינו ודאי חייב לברך, ואינו עובר על "לא תשא", אם הוא שמח ומבשר לו יתייעל על שהחיינו וקיימו עד האמת. ע"ש. וכן כתבו האליה רבה והצלח"ח. והרי בלאו הכי המברך על פי ספק ספיקא אינו עובר

שלא עשו לו פדיון, וגם בקשתי לדבר בטלפון עם מרת אמו שתחי' [בשנות ה-80 צלולה בדעתה], ושאלתי אותה אם היא הפילה לפני כן, ואמרה לי שלא הפילה וכו'. באופן שהתברר שהוא בכור ודאי, ואז בקשתי שימנה אותי שליח. בד בבד נגלה לנו על עוד בכור, שכמעט נראה 100% שלא פדו אותו, כי הוריו היו בעבר חילונים רחוקים מאוד מאוד, אך הם זכו שהבנים שלהם חזרו בתשובה בסך הכל לפני כמה שנים מועטות¹⁰, אבל הם ניסו לברר אצל האמא שהיא בבית אבות, אך היא לא תקשרה כהוגן, ולכן דנו אותו כספק בכור שמעיקר הדין הוא פטור, אבל טוב ונכון לכתחילה להחמיר ולפדות אותו, אך כמובן בלי ברכה. ואי"ה בשיעור הבא נמשיך עוד כמה דברים לבאר בזה.

משום "לא תשא", כמו שכתב מרן זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלק י סימן נב) ובשו"ת יחוה דעת (חלק ו ס"ס לא בהערה) ובחזון עובדיה (ברכות עמוד קצב) ועוד, בשם שו"ת מכתם לדוד, שהמברך על פי ספק ספיקא, בוודאי שאינו עושה איסור, שהרי בכל האיסורים אנו מקילים על פי ספק ספיקא. ע"ש. אלא שהנכון ביותר ללבוש בגד חדש או להביא פרי חדש ולכוון עליו "שהחיינו", שבה אין שום פקפק. (עיין שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן לא)

¹⁰ זו משפחה מעניינת מאוד, אחד הבנים חזר בתשובה לפני כ-15 שנה והיה מגיע לשיעורים בקביעות מידי יום ביומו חול ושבת, והתחזק יפה מאוד, אבל אחיו השם ירחם עליו, לא חלי ולא מרגיש, לא התחבר כלל לכל העניינים, אפילו שבת לא היה שומר. מידי פעם הייתי מזמין את הראשון שחזר בתשובה אלי לסעודת שבת וכדומה. והנה לפני כ-5 שנים הייתי מזמין אותו לסעודת ליל שבת, אבל רייחמתי גם על אחיו, כי אבא שלהם נפטר לפני שנים רבות, והאמא כבר היתה זקנה מאוד והלכה ל"בית אבות", ולא רציני שיסאר לבד בבית, אמרתי לו, תביא גם את אחיך איתך. וברוך השם אחיו הגיע לבית הכנסת, ואז בסעודת שבת דאגתי שהוא יאכל טוב וישתה כהוגן, ובסייעתא דשמיא אוכל לדבר אתו טוב. וישתבח שמו לעד, בתוך כדי דברי התורה שדברנו, פניתי לאח שלו, מה דעתו להתחיל להניח תפילין, שיהיה לו קשר עם הקדוש ברוך הוא וכו', ובחסדי השם הוא הסכים, מיד הזמנו לו תפילין, ומאז הכל היסטוריה, אתה רואה מה זה "מצוה גוררת מצוה", היום הוא מתפלל שלש תפילות במנין, שומר מצוות וכו' וכו', מי כעמך ישראל. הוא שאמר חז"ל (סנהדרין ק"ג ע"ב) "גדולה לגימא שמקרב את הרחוקים", קל וחומר את הקרובים. אין מה לעשות, זו המציאות שלמדו אותנו חז"ל הקדושים, שעל ידי אכילה מתקרבים הדעות יותר ויותר, וקל לך יותר להשפיע על האדם להחזירו למוטב למסילה העולה בית אל.

דבר נוסף מעניין ומחזק שקרה אצל הראשון שזכה ברוך השם לחזור בתשובה. בזמנו ניסו לשדך לו בחורה, שאותו אדם שניסה לשדך הוא יהודי יקר שהתכוון לטובה וחשב לתומו שהבחורה מתאימה, והם עשו פגישות וסוף דבר קבעו חתונה. ברוך השם החתונה עברה בשלום, הכל רבוב פאר והדר, אולם, תזמורת, צלם וכו' וכו'. שכר דיירה לשנה, ריהוט חדש הכל מ-א' ועד ת'. והנה כעבור חודש ימים, התברר שהבחורה הזאת הראש שלה לא במקום בלשון המעטה, היא לוקחת כדורים באופן שהיא לא בריאה בכלל בשכלה, עד כדי כך שהיתה מכה אותו וצועקת עליו ועוד דברים שונים ומשובשים. ובליט ברירה, הרי 'אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת' (יבמות קיב ע"ב), גירש אותה ושלה אותה לבית אביה.

והנה כאן הבן שואל, בא הבחור הזה ושואל אותי, למה התגלגל עלי ככה? הרי השם יתברך בוחן לבות וכליות, יודע שהיא לא 100% בשכלה, אם כן למה הייתי צריך להתחתן איתה ואחרי חודש לגרש אותה?! למה הוצרכתי להוציא את כל ההוצאות שהוצאתי 50,000 שקל, והכל על חינם? ואז אמרתי לו, תשמע ידידי היקר, הרי אתה יודע בעצמך מה היית פעם בעבר, איך חיות כ-30 שנה כמו לא יהודי, לא שבת ולא מועד, לא תפילה ולא טהרה, השם ירחם ויציל, אתה יודע כמה נכשלת בעבירות חמורות ביותר שחייבים עליהם כרת, חס ושלום. אבל הקדוש ברוך הוא אוהב אותך, ואומר לא תכל עליו, כבר זכית לחזור בתשובה, הנה אתה שומר שבת, מתפלל, קובע עיתים לתורה וכו', אבל מה עם כל העבר, מה עם כל הכריתות שעברת עליה? הרי מבואר בגמרא מסכת יומא (פ"ה ע"א) שאם עבר אדם עבירות שחייבים עליהם כריתות ומיתות בית דין, כגון שחילל שבת, או שאכל חמץ בפסח, או שאכל בכיפור, או לא שמר דיני טהרה וכיוצא בזה, אפילו שעשה תשובה ועבר יום כיפור, עדיין התשובה שלו לא התקבלה, היא תלויה ועומדת, עד שיקבל יסורים, שהיסורים ממרקים את עוונותיו, השם ירחם ויציל את כל עם ישראל.

אך מאידך, אמרו בתלמוד ירושלמי (מסכת ביכורים פרק ג הלכה ג) על הפסוק (בראשית כח ט): "וַיִּלָּךְ עֶשָׂו אֶל יַשְׁמְעָאֵל, וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יַשְׁמְעָאֵל בֶּן אֲבִירָה, אֲחוֹת נָבִית, עַל נָשָׁיו לֹאֶשָׁה", וכי מחלת שמה, והלוא בשמת שמה? אלא מכאן שחתן מוחלים לו על כל עוונותיו. וגם לכלה מוחלים לה על כל עוונותיה, כמבואר בילקוט שמואל. וכתב מרן זצ"ל (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן ט אות א ד"ה ומה שכתב) שגדולה מחילת עוונות של יום החופה, יותר ממחילת עוונות של יום הכיפורים, כי ביום הכיפורים ישנם עוונות חמורים של חילולי שבת וטהרה ועוד, שחייבים עליהם כריתות ומיתות בית דין חס ושלום, ואינם נמחלים אלא על ידי יסורים, השם ירחם ויציל את כל עמו ישראל, ואילו ביום החופה גם אותם עוונות קשים נמחלים לחתן ולכלה. אם כן כמה חסד עשה אתך הקדוש ברוך הוא שזיכה אותך להתחתן, שאז נמחלו לך כל העוונות הקשים ביותר. ואחר חודש לקח לך אותה, אבל הרווחת מחילת כל הכריתות, וכי זה קל בעיניך? הגע עצמך, אם היה בא אליך אליהו הנביא ואומר לך, אם אתה רוצה שמהלכו לך כל הכריתות ומיתות בית דין, תתן 50,000 שקל והכל ימחל, היית נוטן לו לא? אמר לי בוודאי, אמרתי לו זה מה שהשם עשה לך, קנס אותך ב-50,000 שקל, אבל מחק לך את כל העוונות, וכי זה לא היה משתלם?!